

Liivlased on kõikjal ja eikusil

Libiešu [kultūr]telpa. Zanes Ernštreites sarunās un Agneses Zeltiņas fotogrāfijās. [Ventspils:] LU Libiešu institūta atbalsta biedrība / LI Līvōd institūt tīgtimiz seļtš, Nodibinājums „Ventspils libiešu apvienība Rānda”, 2023. 334 lk.

Lāti Ūlikooli liivi institūts kuulutas koostöös UNESCO Lāti Rahvusliku Komisjoni ja Lāti Rahvakultuuri Keskusega 2023. aasta liivi pārandi aastaks, millele pūhendatud sūndmustega tāhistati Liivi Liidu (lv Līvōd īt) asutamise sajandat aastapāeva. Pārandiaasta ūheks tāhtsūndmuseks tuleb kahtlemata pidada vaadeldavat raamatut „Liivi [kultuuri]ruum”, mis sisaldab 20 vestlust inimestega, kes tunnevad end liivi kogukonna osana ja on toimekalt kaastegevad liivi asja ajamisel. Vestluste lābivīija, Lāti tuntumaid raamatukunstnikke Zane Ernštreite (snd 1973) on liivi keele uuriija Valts Ernštreitsi abikaasa. Vestlustes toimusid kahe ja poole aasta jooksul augustist 2020 jaanuarini 2023. Ernštreite jutukaaslaste sūnniaeg jāāb vahemikku 1928–1978, mislābi kirjapandud lood toovad ilmekalt esile eri pōlvkondade mōtteid ja arusaamu liivlusest, selle sāilitamise, harrastamise ja arendamise vōimalustest ja mōttekusest.

Kahekūmne kaasvestleija abiga uurib Ernštreite liivi kultuuri sisu ja pūuāb sōnas-tada liivi kultuuriruumi mōistet. Ernštreite

tōdeb, et liivi kultuuriruum on eelkōige inimesed, kes hoiavad elujōus, viljelevad ja tutvustavad liivlastega seotud teadmisi. Neil inimestel on enamasti liivi juured, nad peavad end liivlasteks ja on aastaid tegutsenud liivluse nimel. Need inimesed on selle raamatu kangelased. Neid on mār-ganud ka Lāti riik ja avalikkus.

Raamatut luues on Ernštreite kutsunud appi fotograaf Agnese Zeltiņa, kelle mee-olu loovad fotod on jāādvustanud tāhendusrikkaid hetki kaasvestleijaist. Need Ernštreite kaasvestlejad on liivi muusikapārandi hoidija, ansambli Līvlist kauaaegne liige **Edroma Melita Velde** (1928–2021); Liivi Liidu Ventspils osakonna esinaine, ansambli Rāndalist asutājaliige **Ausma Ernestovska** (snd 1937); liivi kalapūūgi-traditsioonide hoidija **Ēriks Kāpbergs sen.** (snd 1939); ansambli Līvlist liige **Jekabs Raipulis** (snd 1939); ansambli Līvlist liige **Dagmāra Ziemele** (snd 1940); poliitik **Ilmārs Alfrēds Geige** (snd 1942); liivi ajaloolise pārimuse talletāja ja uuriija **Māra Zirnīte** (snd 1943); Kuramaa liivi suguvōsade uuriija **Ingrīda Šneidere** (snd 1945); liivi muusikalise ja ainelise pārandi hoidija **Mārīte Zandberga** (snd 1945); liivi kultuuritraditsioonide uuriija **Baiba Šūvcāne** (snd 1947); ōed **Maija Norenberga** (snd 1949) ja **Aina Emule** (snd 1940); ansambli Līvlist liige, folkloorisōprade ūhenduse Skandinieki loojaid **Helmī Stalte** (1949–2023); Liivi Liidu esinaine aastast 2012 **Ieva Ernštreite** (snd 1950); liivi rahvariide-traditsiooni ja muusikapārandi hoidija, liivi aabitsa ja muude raamatute autor,

ansambli Līvlist liige **Zoja Sīle** (snd 1950); luuletaja, kunstnik ja liivi kultuuritraditsioonide hoidja, Liivi kultuurikeskuse Līvõ Kultūr sidām asutajaid **Baiba Damberga** (snd 1957); Salatsi liivi suguvõsade uurija **Rasma Noriņa** (snd 1957); liivi koorimuusikatradsioonide tundja, muusikapärandi uurija ja arranžeerija, koori Lõja asutaja ja dirigent **Ģirts Gailītis** (snd 1972); Ventspils liivlaste ühenduse Rānda asutajaid, Ventspils liivi kultuuripäevade korraldaja, liivi kultuuritraditsioonide hoidja **Māra Vīgerte** (snd 1973); liivi muusikapärandi hoidja, laulude autor, ansambli Skandinieki eestvedaja **Julgī Stalte** (snd 1978); luuletaja, tõlkija, liivi keele uurija, liivi instituudi direktor **Valts Ernštreits** (snd 1974). Vestlusi täiendavad kommentaarid ja selgitused vestlustes nimetatud inimeste, liivlastega seotud sündmuste ja institutsioonide kohta. Raamatu lõpus on hoolikalt koostatud isikunimede register, mis sisaldab umbkaudu 400 nime.

Ernštreite vestluskaaslaste huvi oma juurte vastu on suur, jutu sekka pudeneb liivikeelseid kilde, arvsõnu, laste liisusalmes ja muud sellist. Võetakse jutuks lapsepõlvkodu ja kasvukeskkond ning muidugi suhe liivi keelega. Luuletaja Baiba Damberga räägib, et tema kasvas veel liivikeelses keskkonnas, sest siis suhtlesid paljud liivi külades liivi keeles (lk 218). Selle üle, miks vanemad ei soovinud lastele liivi keelt õpetada ega rääkinud seda nendega, juurdlevad paljud Ernštreite vestluskaaslasted. Põhjusena tuuakse välja muu hulgas vanemate soov kasutada liivi keelt omavahelise salakeelena, vanemate segaabieli, liivlaste alaväärsuskompleks ja hirm jälitamise ning soovimatu tähelepanu ees, kaasinimeste tõrjuv suhtumine liivi keele rääkimisse („kui heinaajal räägid liivi keelt, hakkab sadama“), pürg vältida verbaalset ja füüsilist vägivalda. Tänapäeval, kus täisväärtuslik liivi keelekeskkond puudub ja liivi keel ei ole juba ammu suhtlus-

keel ega saa selleks tõenäoliselt enam mitte kunagi, on paljudel koguni raske leida üles põhjust liivi keele õppimiseks, sest lihtsalt pole näha, mida sellega nii-öelda päriselus peale hakata. Valts Ernštreits leiab, et 1920–1930-ndatel kasvanud liivlastele oli liivi keel väga oluline, kuid tänapäeval pole see enam nii. Pärast Teist maailmasõda kadus ühine asuala ja kogukond hajus, kuid tugev liivi identiteet jäi püsima. Kokkupuude keelega on muidugi oluline: inimene ei oska küll keelt, kuid teab liivikeelseid laule. Ernštreits määratleb liivlast kahe parameetriga: tunned ise, et oled liivlane, ja kogukond peab sind liivlaseks (lk 300–302).

Laulukeelena pole liivi keele kõla ometi kustunud. Folklooriansamblid – Kāndla, Rāndalist, Skandinieki, Līvlist – on liivlaste rahvusliku ärkamise ja liivi liikumise lahutamatu osa. Autentset liivi muusikat viljelevas ansambelis Līvlist (aastast 1972) on läbi aegade laulnud ligi 300 inimest (lk 59). „Liivi keel on mulle laulukeel,“ kinnitab ansambli Līvlist laulja Helmi Stalte (lk 172).

Eesti ja Soome keeleteadlaste ning etnograafide omaaegsed uurimiskäigud liivi küladesse tõstsid liivlaste eneseteadvust ja andsid tõuke rahvuslikule ärkamisele. Vestlustes nimetatakse korduvalt liivlaste juures käinud teadlasi Lauri Kettunenit, Oskar Looritsat, Eduard Väärit, Tõnu Karmat ja Tiit-Rein Viitsot. Rahvusteadlaste tähelepanule ja toetusele loodetakse edaspidigi.

Uuel sajandil on liivlased suutnud ja osanud end Läti ühiskonnas hästi ja veenvalt nähtavaks teha. Läti avalikkus teab ja kuuleb liivlastest praegusajal märksa rohkem, liivlus ei eksisteeri vaakumis (lk 149). Māra Vīgerte ütleb naljaga pooleks, et Ventspils linnavolikogus pole enam vaja seletada, kes on liivlased ja mida nad tahavad (lk 274). Liivi Liit taastati 1989. aastal, tööd alustasid selle osakonnad Riias,

Ventspilsis ning Kuramaa Liivi ranna küla-des Kolkas (lv Kūolka) ja Mazirbes (lv Irē). Paljud liivikeelses keskkonnas kasvanud vanad liivlased olid tollal veel elus, samuti oli märkimisväärsel hulgal mujal kasvanud ja elanud inimesi, kes määratlesid end liivlasena. Oli neid, kes soovisid taasiseseisvunud Läti Vabariigis, et nende passi märgitaks rahvuseks liivlane. Selle tungiva soovi taustaks oli mõru mälestus aastast 1978, kui NSVL-i rahvaste nimistust kustutati liivlaste rahvus. Pauline Kļaviņa ja mõni teinegi oli küll tähendanud, et olulisem kui sissekanne passis on ikka see, mis sul sees on (lk 144, 302–303). Praegu peab end Lätis liivlaseks 250 inimest (lk 144).

2018. aastal loodi Läti Ülikooli juurde liivi instituut. Instituudi rajamisega on paljudel seotud kindel ootus ja lootus, et asutus annab tõuke uueks tõusulaineks liivluse edendamisel, mis 1990-ndate ärkamisõhina järel kippus raugema, ka Liivi Liidu tulevikuvision kippus kaduma. Instituudi direktor Valts Ernštreits selgitab,

et liivi keele funktsioon on ajas muutunud, see ei ole enam seotud territooriumiga, seda ei räägita kodus ega koosviibimistel, mis ei tähenda ometi, et liivi keel pole täisväärtuslik keel. Tähtis on see, et liivi keelel on oma koht kogukonnas ja kultuurielus. Väikekeelte säilitaja pole perekond, vaid kogukond, mis on juba põlvkondi olnud eksterritoriaalne. Tänapäeva tehnilised vahendid võimaldavad kogukonnal arendada tõhusat virtuaalset suhtlust, on Ernštreits veendunud – erinevalt skeptikuist, kelle meelet interneti najal on kogukonda ülal hoida keeruline. Liivi kultuuriruum on liivlaste elava pärandi kogum, mis ei hõlma üksnes liivi keelt ja traditsioone, vaid ka tänapäevast kultuuri. Liivi kultuuriruum on eksterritoriaalne mõiste. Liivlased on kõikjal ja eikuskil. Ei saa elada üksnes olnu ja ajalooga, tuleb edasi liikuda. Liivlus liigub ülesmäge, on Ernštreits optimistlik (lk 307–313).

LEMBIT VABA